

electio inter matrimonium et dotationem datur seu puellae seu viro, v. apud Canonistas. — Si autem ad judicem non recurritur, et ex altera parte puella satis bene nubat seu nupserit, non secus, ac si violata non sit, stricto jure violator ratione damni puellae illati, utpote quod non existat, nihil debet.

III. Si puella sponte sua in peccatum consensit, violator tenetur tantum, idque in solidum cum puella, circa prolem forte natam¹. Attamen parentes puellae possunt nihilominus coram iudice agere ob damna sibi obventura, ut ex onere augendi dotem. Sed ante iudicis sententiam in hoc casu non constat de obligatione alicujus restitutionis parentibus debitae, siquidem de injustitia commissa non constat (v. Lugo c. aliis et S. Alph. n. 640), nisi forte propter injuriam personalem parentibus inflictam venia petenda seu condonatio requirenda sit. — Ceterum si deflorator crimen suum cum puella commissum evulgans causa est, cur puella ejusve parentes cum infamia bonorum temporalium damnum incurrant, ex injusta diffamatione ad reparanda damna tenetur. Cf. Marres n. 289.

997 IV. Si puella sub matrimonii promissione sive vera sive ficta ad peccandum inducta est, communissima doctrina tenet, juvenem obligari ad puellam ducendam, non solum quando gravida evaserit, sed etsi non conceperit: aliter habetur injusta deceptio, quae solo matrimonio inito reparatur.

Attamen haec obligatio corrumpitur, si causae omnino graves contra matrimonium adsunt: 1) si magna disparitas conditionis, seu nobilior conditio juvenis nota fuit puellae, ita ut promissionem matrimonii pro ficta habere deberet; 2) etsi haec puellae praevie nota non fuit, si tamen existit magna inter eam et juvenem status proportio: sola vero proportio divitiarum per se non sufficit; 3) si malus exitus matrimonii jure timeri debet, v. g. quia puella nimis levis est etc.; 4) si juvenis magnas inimicitias magnumque et diuturnum odium parentum et proximorum incursum sit: at si discordiae leviores fuerint, brevi cessaturae, potius standum est matrimonii obligationi secundum ea, quae dicentur (vol. II) de sponsalibus, quibus parentes sese opponant.

Verum alia reparatio non jam propterea excluditur, quod matrimonii ineundi obligatio aut facultas desit.

Sed quid juvenis facere debet, si puella, per matrimonii promissionem seducta, postea ipsa nubere juveni nolit? Ad obligationem rite dignoscendam videndum est, cur puella nolit, et quomodo matrimonii promissio a juvene facta sit. Si promissio illa potius sub ratione reparandi damni facta est, quam ex conjugali amore per se intento, haec promissio virtualiter duplex est 1) reparandi damnum, 2) idque per matrimonium. Quare si tunc puella vel parentes ejus nolint matrimonium, restat, ut juvenis alio modo damnum

¹ De obligatione circa prolem haec notanda sunt: Ex jure Romano mater tenetur prolem tribus annis alere, i. e. lactare, ad alias expensas pater statim tenetur, post tres annos patri soli onus et expensae pro alimentis incumbunt; ex jure Gallico et ubicumque positivae leges nihil constituunt, mater et pater ex aequo obligantur proles curam gerere, eique necessaria providere.

reparet. Si vero promissio principaliter ad ipsum matrimonium referebatur, juvenis ad nihil aliud tenetur, quando aut puella aut ejus parentes — sine gravi causa tunc demum detecta — matrimonio contradicunt: habetur vero gravissima causa nolendi matrimonium, 1) si parentes propter ignobilitatem juvenis et conditionis disparitatem, aut propter ejus pravos mores, quorum antea notitiam non habebant, contradicant; 2) si, quaecumque est voluntas parentum, puella ipsa causam gravem antea incognitam in juvene detegit, quae sibi matrimonium nimis grave reddat. Cf. S. Alph. n. 647 lim. V.

V. Si puella plures viros admiserit, ac propterea dubium oritur, quinam sit pater prolis, nemo videtur obligari posse; sed puella sibi damnum adscribere debet. Aliud est, si a pluribus viris vis inferatur, aut si de muliere matrimonio juncta agitur. Cf. supra n. 978 et infra n. 999.

§ 5.

De restitutione in bonis fortunae debita propter adulterium.

In praesenti quaestione ad ea, quae de fornicatione dicta sunt, 993 nos restringere possemus, nisi aliud magnum damnum considerandum esset, quod per adulterium inferitur, damnum dico, quod maritus adulterae mulieris pati potest per suppositionem prolis adulterinae pro legitima, et damnum, quod filii in haereditate incurrunt ex adulterinae prolis consortio¹. Quando igitur constat, prolem esse adulterinam, nota:

I. Qui injuste extorsit adulterium a muliere (sive violenta oppressione, sive metu incusso etc.), tenetur solus de omnibus damnis, quae uxori, marito, legitimis filiis oriuntur.

II. Si mulier libere in adulterium consensit, uterque adulter in solidum restitutioni obnoxius est relate ad damna, quae marito legitimisque filiis oriuntur; per se quisque pro dimidia parte damnorum obligatur².

¹ Adulteri tenentur de damnis, quae per se ex suppositione adulterinae prolis oriuntur seu connexionem per se cum ea habent, e. g. de diminutione paterna haereditatis, vel alterius haereditatis ex lege legitimis filiis debitae. Si quis vero consanguineus remotioris gradus prolis adulterinae, quam pro legitima habet, ex mera liberalitate donum vel legatum concedit, quod, nisi ita errasset, fortasse alteri donasset: restitutio illi tertio ab adulteris non debetur, quia ejusmodi damnum potius per accidens cum adulterio conjungitur. Cf. Lugo d. 13 n. 37. Quamquam ipsa proles adulterina, si certo suum ortum sciret, dona illa, utpote ex errore facta, recipere vel retinere non posset.

² In casu valde raro vir adulter, excepta obligatione circa prolis procreatae educationem, ab ulteriore restitutionis obligatione excusari potest. Si enim adulter nullo modo inducit mulierem ad prolem adulterinam pro legitimo supponendam, atque mulier adultera citra infamiae periculum facile hanc suppositionem evitare potuit, ipsa sola hujus suppositionis ideoque damnorum sequendorum rea est. At quia generatim mulier moraliter loquendo non potest prolem non supponere, seu alio mittere, propterea etiam adulter in solidum omnium damnorum reparandorum est debitor. S. Alph. l. c. n. 659. Fere idem placet etiam cl. Marres n. 305.

III. Mulier adultera restitutionem facere debet ex bonis paraphernalibus, si quae habet, aut ex dote sua post mariti mortem; si nihil proprii habet, majore labore et industria studeat viro suo damnum reparare, quantum potest, atque etiam aliâ viâ pro possibilitate damno filiis legitimis impendenti occurrat.

At vix unquam ad sui criminis revelationem propriamque subeundam infamiam tenetur; imo plerumque propter pessimos effectus sic ne licet quidem agere. Speculative quidem ad id teneatur, si ex una parte ejus fama non tanta sit, et ex altera parte damnum magnum impendat. At practice etiamtum *plerumque* excusatur, quia nemo, ne proles quidem illegitima, solius matris testimonio credere tenetur. (S. Alph. n. 654, Lugo d. 13 n. 62.) Relinquitur ergo obligatio, quando alia indicia probantia adsunt. Quibus in adjunctis non jam proprie de infamia et criminis notitia agitur, quippe quae jam aliunde satis habeatur, sed de confessione ad crimen *comprobandum*.

999 IV. Si *plures* adulteri ad mulierem accesserint circa idem tempus generationi aptum, et cujusnam proles adulterina sit, nesciatur: id omnino dicendum est, teneri *omnes pro rata* dubii ad damna marito filiisve legitimis oritura reparanda. Nam omnes posuerunt causam, quae *ex se* apta est aut ad prolem certi patris procreandam, aut ad efficiendam incertam et dubiam paternitatem, si forte alii quoque adulteri accedant, ideoque ad efficiendam incertitudinem circa eum, a quo damni certi reparationem integram maritus aliique damnificati repetere possint. At *hanc ipsam incertitudinem* efficere, actio injusta et damnosa est. Ergo ex hac injustitia, cujus effectum ex ipsa sua actione oriri posse, omnes adulteri cognoverunt, ad damnum reparandum tenentur: attamen quum eadem injustitia, perinde ac si de certo auctore constet, non sit, quilibet pro rata tantum damna oritura reparare debet, in solidum non tenetur.

Nota: 1. Haec computatio ita videtur facienda esse, ut mulier adultera pro dimidia parte damnorum restituere debeat, altera dimidia pars in singulos adulteros dividenda sit: nisi propter mulieris impotentiam ejus quoque pars distribui debeat in viros complices.

2. Imo si singuli adulteri aliorum adulterorum admissionem ignoraverunt, fortasse abs re non est notare, mulierem videri pro causa principaliore illius incertitudinis effectae haberi posse, ita ut adulteri post mulierem tantum seu in ejus defectu ad quidquam restituendum obligentur: si autem non ignoraverunt, in eodem cum muliere ordine. — Aliqui scriptores quidem eos adulteros, qui aliorum adulterorum admissionem ignoraverunt, in casu paternitatis dubiae ab omni obligatione liberant (cf. Pruner *theol. moral.* praecepto 6 sect. 4 § 1); at id non videtur satis recte fieri.

3. Si plures adulteri mulierem ad peccatum coegerunt, multo minus dubium ullum de eorum obligatione existere potest, qua tenentur, iique soli atque singuli, pro rata omnia damna reparare.

4. Positivas leges civiles (ut hinc speciatim leg. Boruss. P. II. tit. 2 § 619) majorem obligationem singulis adulteris imponere — modo juridica sententia secuta sit —, collige ex supra dictis n. 978. Quare si unus ex

illis totum damnum reparare debuit, compensationem non potest habere ab ullo, nisi ab aliis adulteris seu damnificatoribus pro *eorum* parte. Cf. Pruner *de jure* II. § 61.

V. Fornicarios aut adulteros, qui prolem ex peccato conceptam ad brephotrophium mittunt, ex justitia ad compensandas expensas teneri, non semper constat. Convenit autem omnino, ut quandam compensationem faciant; quae pro sacramentali poenitentia aliquando, modo cum prudentia fiat, potest imponi. Ratio, cur de justitiae strictae obligatione non constet, est, quia, si fundatae domus sunt, fundatores intendebant bono prolium providere, quas a parentibus ad evitandam infamiam aliter facile gravissimo periculo expositum iri, merito putabant. Illud periculum vero a parentibus divitibus non minus, quam a pauperibus impendere, per se clarum est. Cf. S. Alph. n. 656, Gury I. n. 734. Sed qui, pia ejusmodi institutione non existente, civitatis expensis communibus prolem suam alendam curaverint, expensas restituere debent; sicut etiam, quicumque, postea ut parentes agniti, a iudice ad ferendas expensas condemnati fuerint.

NB. Hic locus esset dicendi etiam de restitutione bonorum fortunae propter laesam famam vel honorem; verum eam explicationem differo usque ad tractandum octavum decalogi praeceptum.

Caput IV.

De restitutione propter actiones secundarie seu per cooperationem damnificantes.

Quae hucusque dicta sunt, actionem damnificantem in se respiciunt¹⁰⁰⁰ et ipsum potissimum agentem, quatenus aut solus aut principaliter egit. Quoniam vero unius ejusdemque damni non una causa, sed plures existere possunt, quae aut ab invicem independentes sunt, aut dependentes idque variis modis, singillatim diversas causas cooperantes pertractare convenit, ut videatur, quae et quanta restitutionis obligatio singulis incumbat:

Diversae autem cooperationes hoc trito versiculo continentur:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Tres posteriores communi nomine „*negativa cooperatio*“ dicuntur, ceterae „*positiva*“. Pauca de singulis.

§ 1.

Jussio et mandatum.

Uterque modus cooperandi, et per *jussionem* et per *mandatum*, hinc conjungitur, quamquam, si presse sumuntur mandatum et jussio, non leve discrimen invenitur.

1. Conveniunt mandatum et jussio in eo, quod et jubens et mandans *principalis* auctor eorum sit, quae mandato sive jussione fiunt,